

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
02.07.2021 № 143

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Геаграфія»
для XI класа ўстаноў адукацыі,
якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання і выхавання

(павышаны ўзровень)

ГЕАГРАФІЯ

ГЛАВА 1

АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Геаграфія» (далей — вучэбная праграма) прызначана для вывучэння на павышаным узроўні вучэбнага прадмета «Геаграфія» ў XI класе ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на 105 гадзін (3 гадзіны на тыдзень).

3. **Мэта** вывучэння вучэбнага прадмета «Геаграфія» — фарміраванне ведаў пра геаграфічныя аспекты глабальных праблем чалавецтва і магчымых шляхі іх пераадолення. Вывучэнне на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі павышанага ўзроўню вучэбнага прадмета «Геаграфія» заклікана сфарміраваць у вучняў навуковыя ўяўленні і веды пра сутнасць і наступствы глабалізацыі; сучасныя геаэкалагічныя праблемы развіцця геаграфічнай абалонкі і найбольш актуальныя сацыяльна-эканамічныя праблемы, якія ўзнікаюць у геаграфічнай прасторы; сутнасць праблемы прыродакарыстання і ўстойлівага развіцця як асновы гарманічнага развіцця грамадства і прыроды.

4. **Задачы** вывучэння вучэбнага прадмета «Геаграфія»:

- фарміраванне ўмення выяўляць значэнне і магчымасці геаграфіі ў вырашэнні глабальных праблем чалавецтва;
- усведамленне сутнасці геаэкалагічных праблем геаграфічнай абалонкі, заканамернасцей іх праяўлення і магчымых шляхоў вырашэння на глабальным, рэгіянальным і лакальным узроўнях;
- фарміраванне ўмення вызначаць заканамернасці ўзнікнення, тэндэнцыі развіцця і магчымых напрамкі вырашэння сацыяльна-эканамічных праблем чалавецтва на розным тэрытарыяльным узроўні;

- усведамленне важнасці і значнасці комплекснага геаграфічнага падыходу да вывучаемых з’яў, базавых геаэкалагічных прынцыпаў, правіл, законаў прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя;
- фарміраванне ўмення вызначаць геаграфічныя асаблівасці глабальных мадэлей развіцця свету, Мэт у галіне ўстойлівага развіцця чалавецтва і Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2030 года.

5. На вучэбных занятках рэкамендуецца выкарыстоўваць разнастайныя метады навучання і выхавання: гутарка, тлумачэнне, самастойная работа, наглядныя метады, выкананне практычных работ і інш. З мэтай актывізацыі пазнавальнай дзейнасці вучняў выкарыстоўваюцца метады праблемнага выкладу, эўрыстычныя, даследчыя метады, дыскусіі, метады праектаў і інш.

У працэсе навучання мэтазгодна спалучаць формы навучання, якія прадугледжваюць арганізацыю актыўнай вучэбна-пазнавальнай дзейнасці вучняў па засваенні зместу адукацыі: фронтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца настаўнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы.

6. Аптымальнымі і эфектыўнымі падыходамі, якія вызначаюць тэарэтычную і метадычную базу вывучэння вучэбнага прадмета «Геаграфія», з’яўляюцца комплексны геаграфічны, сістэмна-дзейнасны, дэтэрмінісцкі, прафесійна-кампетэнтнасны, культуралагічны, даследчы і каштоўнасны.

Ключавыя падыходы пабудовы зместу:

- **Комплексны геаграфічны падыход** прадугледжвае лагічную ўзаемасувязь і ўзаемазалежнасць прыродных з’яў, сацыяльных структур, эканамічных і палітычных працэсаў, спалучае пры аналізе тэрыторыі ўлік прасторы, часу і агульных індывідуальных асаблівасцей, абагульняе веды пра сучасныя асаблівасці і заканамернасці фарміравання, тэндэнцыі развіцця і магчымыя напрамкі вырашэння глабальных геаэкалагічных і сацыяльна-эканамічных праблем чалавецтва на розным тэрытарыяльным узроўні.
- **Сістэмна-дзейнасны падыход** вызначае неабходнасць паслядоўнага прадстаўлення зместу вучэбнага матэрыялу і

вучэбных задач і прадугледжвае арганізацыю вучэбнага супрацоўніцтва розных узроўняў (настаўнік — вучань, вучань — вучань, вучань — група).

- *Дэтэрмінісцкі падыход* заснаваны на выяўленні прычын, заканамернасцей і вынікаў прыродных з’яў і працесаў у грамадстве.
- *Прафесійна-кампетэнтнасны падыход* накіраваны на фарміраванне ў вучняў геаграфічных ведаў і развіццё ўменняў і навыкаў, якія маюць практычную і прыкладную значнасць у іх жыцці і будучай прафесійнай дзейнасці.
- *Культуралагічны падыход* дазваляе разгледзець геаграфічнае асяроддзе праз прызму дасягненняў агульначалавечай культуры і накіраваны на развіццё духоўнасці, маралі і гуманістычных якасцей асобы вучня.
- *Даследчы падыход* мае на ўвазе пошук, даследаванне і творчасць на вучэбных занятках.
- У аснове *каштоўнасца падыходу* ляжыць арыентацыя на комплекс каштоўнасцей, якія прадстаўлены агульначалавечымі каштоўнасцямі, а таксама паняццямі: Чалавек (абсалютная каштоўнасць), Веды, Айчына, Зямля, Мір.

Кампетэнтнасны падыход інтэгруе названыя падыходы і забяспечвае комплекснае авалоданне вучнямі прадметнымі і метапрадметнымі ведамі і ўменнямі. Кожная з кампетэнцый характарызуецца сваім вучэбным зместам (тэарэтычным і практычным), а таксама асноўнымі відамі дзейнасці:

- *вучэбна-пазнавальная кампетэнцыя* прадугледжвае валоданне ведамі пра аб’екты вывучэння фізічнай і сацыяльна-эканамічнай геаграфіі і адпаведнымі ўменнямі, навыкамі і спосабамі дзейнасці;
- *кампетэнцыя прыярытэту геаграфічнай інфармацыі* прадугледжвае фарміраванне ўменняў характарызаваць фізіка-геаграфічныя асаблівасці прыроды мацерыкоў і акіянаў, вылучаць агульныя і адметныя тэрытарыяльныя асаблівасці, эканоміка-геаграфічныя паказчыкі асобных краін, асаблівасці геаграфічнага і геапалітычнага становішча тэрыторый, Мэт у галіне ўстойлівага развіцця чалавецтва і Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2030 года;

- *каштоўнасна-сэнсавая кампетэнцыя* прадугледжвае развіццё ўменняў выбіраць мэтавыя і сэнсавыя ўстаноўкі для сваіх дзеянняў і ўчынкаў, прымаць рашэнні; здольнасцей вучняў бачыць і разумець навакольны свет, усведамляць сваю ролю і прызначэнне;
- *кампетэнцыя географічных дзеянняў* забяспечвае фарміраванне вопыту дзейнасці па ўжыванні географічных ведаў і ўменняў у жыццёвых сітуацыях;
- *кампетэнцыя прасторавага арыентавання* забяспечвае фарміраванне ўменняў працаваць з картаграфічнымі крыніцамі інфармацыі, выкарыстоўваць інфармацыю пра географічныя працэсы і з’явы і ажыццяўляць прасторава-тэрытарыяльную прывязку;
- *картаграфічная кампетэнцыя* забяспечвае фарміраванне вопыту дзейнасці з вучэбнымі географічнымі картамі рознага маштабу, ахопу тэрыторыі і зместу па знаходжанні географічных аб’ектаў, выбару патрэбнай інфармацыі, карт патрэбнага зместу для пэўнай задачы; ўменняў і навыкаў работы з контурнымі картамі па нанясенні патрэбнай інфармацыі, складанні картаграм і картадыяграм;
- *камунікатыўная кампетэнцыя* рэалізуецца пры дапамозе развіцця здольнасцей вучняў да камунікатыўнай дзейнасці: географічна аргументаваць вынікі назіранняў працэсаў, якія адбываюцца ў прыродзе і грамадстве, адлюстроўваць іх рознымі спосабамі; ўмення выкарыстоўваць міжасобасныя формы ўзаемадзеяння і зносін у працэсе навучання.

7. Глобальныя праблемы чалавецтва — раздзел у сістэме географічнай адукацыі ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі, які інтэгруе сістэму ведаў географічных навук для аналізу ўзаемадзеяння і ўзаемаабумоўленасці прыроднага асяроддзя, чалавека і грамадства, прасторава-часавых заканамернасцей, іх дынамікі і эвалюцыі; пазнання законаў тэрытарыяльнай арганізацыі прыроды і грамадства.

Географічная навука выйшла на якасна новы ўзровень свайго развіцця, абумоўлены павялічаным значэннем географіі ў разуменні складаных прыродных і сацыяльна-эканамічных працэсаў, якія адбываюцца на нашай планеце, аптымізацыі выкарыстання

яе прасторы і засваення рэсурсаў, асэнсаванні будучага Зямлі і магчымасці развіцця чалавечага грамадства з яго запытамі, якія пастаянна павялічваюцца.

Павышаны ўзровень вывучэння геаграфіі прадугледжвае засваенне вучнямі абавязковага зместу дадзенай вучэбнай праграмы ў адпаведнасці з патрабаваннямі да ўзроўню падрыхтоўкі вучняў. Павышаны ўзровень забяспечвае развіццё асобы вучня сродкамі геаграфіі, спрыяе фарміраванню геаграфічнага светапогляду, каштоўнасна-сэнсавых устаноў, гатоўнасці і здольнасці да самаразвіцця, асобаснага і прафесійнага самавызначэння.

Дадзеная вучэбная праграма ўключае ўводзіны, 2 раздзелы, 11 тэм. Выніковыя практычныя работы абазначаны зорачкай і могуць быць выкананы ў рамках тэматычнага кантролю. У дадзенай вучэбнай праграме прадугледжаны рэзерв часу. Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў прадстаўлены з улікам змястоўнай галіны і іх узростаў фізіялагічных асаблівасцей. Фарміраванне ўяўленняў, ведаў, уменняў і навыкаў забяспечвае павышаны ўзровень засваення абавязковага зместу і прадугледжвае магчымасць працягу адукацыі, а таксама здольнасць самаарганізацыі з мэтай вырашэння вучэбных і практычных задач. Дадзеная вучэбная праграма грунтуецца на выкарыстанні геаграфічнай наменклатуры, засвоенай вучнямі ў VI—X класах. У змесце дадзенай вучэбнай праграмы выкладзены асноўныя геаэкалагічныя праблемы геаграфічнай абалонкі Зямлі. Вывучэнне сацыяльна-эканамічных глабальных праблем чалавецтва грунтуецца на навуковых асновах Мэт у галіне ўстойлівага развіцця чалавецтва. Вывучэнне вучэбнага прадмета «Геаграфія» завяршаецца разглядам магчымых напрамкаў вырашэння глабальных праблем чалавецтва і яго ўстойлівага развіцця.

8. Прынцыпамі адбору зместу навучання з’яўляюцца:

- прынцып развіцця прыродазнаўчанавуковага мыслення;
- цэласнага ўяўлення пра свет;
- сувязі тэорыі з практыкай і рэалізацыі праз практычную дзейнасць;
- мінімізацыі тэарэтычных звестак з улікам іх значнасці ў паўсядзённым жыцці;
- узаемасувязі пачуццёвага і лагічнага, рацыянальнага і ірацыянальнага ў працэсе пазнання свету.

ГЛАВА 2

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА. АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Уводзіны (1 гадзіна)

Глабальныя праблемы чалавецтва і роля геаграфіі ў іх вырашэнні. Асаблівасці геаграфічнага падыходу да вывучэння глабальных праблем.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ♦ ролю геаграфіі ў вырашэнні глабальных праблем чалавецтва;
- ♦ асноўныя групы глабальных праблем чалавецтва;
- ♦ асаблівасці геаграфічнага падыходу да вывучэння глабальных праблем чалавецтва;
- ♦ значэнне гуманітарна-экалагічнага падыходу да вырашэння глабальных праблем чалавецтва;
- ♦ асноўныя паняцці: *геаэкалагічныя глабальныя праблемы, глабальныя праблемы чалавецтва, гуманітарна-экалагічны падыход, сацыяльна-эканамічныя глабальныя праблемы;*

у м е ц ь:

- ♦ аналізаваць ролю геаграфіі ў вырашэнні глабальных праблем чалавецтва;
- ♦ характарызаваць асноўныя групы глабальных праблем чалавецтва;
- ♦ вызначаць асаблівасці геаграфічнага падыходу да вывучэння глабальных праблем чалавецтва;
- ♦ характарызаваць асноўныя функцыі геаграфічнай абалонкі;
- ♦ абгрунтаваць значэнне гуманітарна-экалагічнага падыходу да вырашэння глабальных праблем чалавецтва.

І. ГЕАЭКАЛАГІЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ ГЕАГРАФІЧНАЙ АБАЛОНКІ

(37 гадзін)

Тэма 1. Геаэкалагічныя праблемы літасферы (7 гадзін)

Літасфера. Гісторыя фарміравання літасферы і сучасныя асаблівасці развіцця. Сучасныя ўяўленні пра тэктанічныя працэсы

і ўтварэнне тэктанічных структур. Асноўныя тыпы горных парод і мінералаў зямной кары.

Гісторыя паходжання і фарміравання сучаснага рэльефу Зямлі. Сучасныя ўнутраныя і знешнія прыродныя працэсы ўтварэння рэльефу. Глобальныя рысы рэльефу Зямлі. Асаблівасці эпох гораўтварэння. Паходжанне асноўных араграфічных структур на Зямлі.

Геаэкалагічныя функцыі літасферы. Геаэкалагічныя асаблівасці літасферы. Геаэкалагічныя функцыі літасферы: рэсурсная, геадынамічная, геафізічная і геахімічная. Вялікі (геалагічны) кругаварот рэчываў. Роля біёты, чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці ў вялікім (геалагічным) кругавароце рэчываў.

Прыродныя прычыны трансфармацыі літасферы. Асноўныя прыродныя прычыны змянення функцый літасферы. Уплыў сучасных тэктанічных і геамарфалагічных працэсаў на стан навакольнага асяроддзя.

Уплыў дзейнасці чалавека на літасферу. Геаэкалагічныя змяненні навакольнага асяроддзя пры разведцы, здабычы, транспарціроўцы і выкарыстанні карысных выкапняў. Уплыў горных работ на атмасферу і гідрасферу. Рацыянальнае выкарыстанне і ахова нетраў Зямлі. Рэкультывацыя парушаных ландшафтаў, яе асноўныя этапы і напрамкі.

Практычныя работы

1. Аналіз прычын змянення геаэкалагічных функцый літасферы.
2. Параўнальная характарыстыка асноўных напрамкаў рэкультывацыі парушаных ландшафтаў.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ♦ гісторыю фарміравання літасферы і сучасныя асаблівасці яе развіцця;
- ♦ сучасныя ўяўленні пра тэктанічныя працэсы і ўтварэнне тэктанічных структур;
- ♦ сучасныя ўнутраныя і знешнія прыродныя працэсы ўтварэння рэльефу;

- ◆ асаблівасці эпох гораўтварэння;
- ◆ геаэкалагічныя асаблівасці літасферы і яе асноўныя функцыі;
- ◆ асноўныя прыродныя і антрапагенныя прычыны змянення літасферы;
- ◆ асноўныя геаэкалагічныя наступствы ўплыву дзейнасці чалавека на літасферу;
- ◆ асноўныя паняцці: *геаэкалагічныя наступствы, біёта, вялікі (геалагічны) кругаварот рэчываў, рэкультывацыя*;

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне элементаў літасферы для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць наступствы антрапагеннага ўздзеяння на літасферу; прычыны змянення геаэкалагічных функцый літасферы;
- ◆ характарызаваць асаблівасці праяўлення геаэкалагічных праблем літасферы на розным тэрытарыяльным узроўні;
- ◆ характарызаваць і даваць параўнальную характарыстыку асноўным напрамкам рэкультывацыі парушаных зямель;
- ◆ прыводзіць прыклады праяўлення геаэкалагічных функцый літасферы ў сваёй мясцовасці, іх уплыву на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні літасферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

Т э м а 2. Геаэкалагічныя праблемы атмасферы

(10 гадзін)

Атмасфера. Утварэнне атмасферы і яе эвалюцыя. Асноўныя кліматаўтваральныя працэсы, іх роля ў фарміраванні клімату і надвор'я.

Заканамернасці развіцця кліматычнай сістэмы Зямлі. Просторава-часавыя заканамернасці кліматычнай сістэмы Зямлі. Геаграфічныя фактары клімату.

Геаэкалагічныя асаблівасці атмасферы. Ахоўныя функцыі атмасферы. Значэнне атмасферы для чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці. Уздзеянне сонечнай радыяцыі, атмасфернага ціску, ветру, вільготнасці і тэмпературы паветра на чалавека.

Кліматычныя рэсурсы. Занальна-рэгіянальныя асаблівасці кліматычных рэсурсаў.

Уплыў дзейнасці чалавека на атмасферу, клімат і надвор'е. Забруджванне атмасферы і яго ўздзеянне на біёту і чалавека. Крыніцы і найважнейшыя кампаненты антрапагеннага забруджвання атмасферы. Прасторава-часавыя заканамернасці распаўсюджвання розных відаў антрапагенных забруджвальнікаў атмасферы.

Антрапагеннае змяненне клімату. Парніковы эфект. Асноўныя газы з парніковым эфектам. Уздзеянне трапасфернага аэразолю на парніковы эфект. Гідракліматычныя наступствы антрапагеннага парніковага эфекту. Роля антрапагеннага фактару ў дэградацыі азоновага слоя, выпадзенні кіслотных ападкаў і лакальным забруджванні паветра.

Экстрэмальныя кліматычныя з'явы. Асноўныя прычыны змянення клімату. Уплыў антрапагеннага ўздзеяння на змяненне клімату.

Уплыў змянення клімату на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць. Геаэкалагічныя наступствы ўздзеяння магчымых змяненняў клімату на прыроду, гаспадарчую дзейнасць і здароўе чалавека. Асноўныя напрамкі аховы атмасферы. Метады і спосабы зніжэння антрапагеннага забруджвання атмасферы.

Практычныя работы

3. Ацэнка кліматычных умоў сваёй мясцовасці, іх уплыў на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць.

4. Аналіз геаэкалагічных наступстваў магчымых змяненняў клімату.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ гісторыю ўтварэння атмасферы і сучасныя асаблівасці яе эвалюцыі;
- ◆ ролю асноўных кліматаўтваральных працэсаў у фарміраванні клімату і надвор'я;
- ◆ прасторава-часавыя заканамернасці кліматычнай сістэмы Зямлі;
- ◆ геаэкалагічныя асаблівасці атмасферы;

- ◆ ролю кліматычных і пагодных умоў у жыцці чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ занальна-рэгіянальныя асаблівасці кліматычных рэсурсаў;
- ◆ асноўныя крыніцы, найважнейшыя кампаненты і прасторава-часавыя заканамернасці распаўсюджвання антрапагеннага забруджвання атмасферы;
- ◆ экстрэмальныя кліматычныя з’явы і сучасныя тэндэнцыі і геаэкалагічныя наступствы змянення клімату;
- ◆ асноўныя напрамкі аховы атмасферы;
- ◆ асноўныя паняцці: *кліматычныя рэсурсы, парніковы эффект, змяненне клімату, экстрэмальныя кліматычныя з’явы;*

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне кліматычных і пагодных умоў для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы антрапагеннага ўздзеяння на стан атмасферы і клімат; геаэкалагічныя наступствы магчымых змяненняў клімату;
- ◆ характарызаваць асаблівасці праяўлення геаэкалагічных праблем атмасферы на розным тэрытарыяльным узроўні;
- ◆ прыводзіць прыклады ўплыву кліматычных і пагодных умоў сваёй мясцовасці на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ даваць ацэнку кліматычным умовам сваёй мясцовасці;
- ◆ характарызаваць уплыў кліматычных умоў на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні атмасферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

Т э м а 3. Геаэкалагічныя праблемы гідрасферы

(10 гадзін)

Гідрасфера. Асаблівасці фарміравання гідрасферы і тэндэнцыі яе сучасных змяненняў. Асноўныя геаграфічныя асаблівасці і заканамернасці функцыянавання гідрасферы.

Сусветны акіян. Асноўныя структурныя кампаненты Сусветнага акіяна. Прасторава-часавыя асаблівасці морфаметрычных і гідралагічных характарыстык Сусветнага акіяна. Прыродныя рэсурсы Сусветнага акіяна.

Геаэкалагічныя асаблівасці гідрасферы. Асноўныя геаэкалагічныя функцыі гідрасферы і яе значэнне для жыцця людзей. Водныя рэсурсы і водазабеспячэнне. Занальныя і рэгіянальныя асаблівасці водазабеспячэння краін свету.

Ўздзеянне дзейнасці чалавека на воды сушы. Уплыў розных відаў гаспадарчай дзейнасці чалавека на колькасць і якасць водных рэсурсаў. Крыніцы і віды антрапагеннага забруджвання вод сушы. Уплыў забруджвання вады на чалавека і біёту.

Геаэкалагічныя аспекты воднай гаспадаркі. Дэфіцыт і дэградацыя вод сушы. Праблемы кіравання водаспажываннем. Рэгуляванне і перакіданне рачнога сцёку. Рацыянальнае выкарыстанне мінеральных і тэрмальных вод.

Геаэкалагічныя праблемы Сусветнага акіяна. Антрапагенае ўздзеянне на Сусветны акіян. Геаэкалагічныя наступствы забруджвання Сусветнага акіяна.

Рэгіянальныя і лакальныя геаэкалагічныя праблемы Сусветнага акіяна. Геаэкалагічныя аспекты выкарыстання прыродных рэсурсаў Сусветнага акіяна. Рэгіянальныя і лакальныя геаэкалагічныя праблемы акіянаў, унутраных мораў і марскіх узбярэжжаў.

Рацыянальнае выкарыстанне і ахова водных рэсурсаў. Асноўныя напрамкі павышэння эфектыўнасці выкарыстання і аховы водных рэсурсаў сушы і Сусветнага акіяна. Метады і спосабы зніжэння антрапагеннага забруджвання гідрасферы.

Практычныя работы

5. Аналіз рэгіянальных асаблівасцей водазабеспячэння краін свету.

6. Геаэкалагічная ацэнка стану водных рэсурсаў сваёй мясцовасці і аналіз мерапрыемстваў па іх ахове.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асаблівасці фарміравання гідрасферы і тэндэнцыі яе сучасных змяненняў;
- ◆ асноўныя геаграфічныя асаблівасці і заканамернасці функцыянавання гідрасферы;

- ◆ прасторава-часавыя асаблівасці морфаметрычных і гідралагічных характарыстык Сусветнага акіяна;
- ◆ структуру і асноўныя тыпы прыродных рэсурсаў Сусветнага акіяна;
- ◆ геаэкалагічныя асаблівасці гідрасферы;
- ◆ сучасны геаэкалагічны стан элементаў гідрасферы;
- ◆ занальныя і рэгіянальныя асаблівасці водазабеспячэння краін свету;
- ◆ асноўныя крыніцы і віды антрапагеннага забруджвання гідрасферы;
- ◆ геаэкалагічныя аспекты выкарыстання прыродных рэсурсаў Сусветнага акіяна;
- ◆ рэгіянальныя і лакальныя геаэкалагічныя праблемы акіянаў, унутраных мораў і марскіх узбярэжжаў;
- ◆ асноўныя напрамкі павышэння эфектыўнасці выкарыстання і аховы водных рэсурсаў сушы і Сусветнага акіяна;
- ◆ асноўныя паняцці: *водны баланс, водная гаспадарка, водазабеспячэнне*;

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне элементаў гідрасферы для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы антрапагеннага ўздзеяння на гідрасферу; рэгіянальныя асаблівасці водазабеспячэння краін свету;
- ◆ характарызаваць асаблівасці праяўлення геаэкалагічных праблем гідрасферы на розным тэрытарыяльным узроўні;
- ◆ характарызаваць уплыў розных відаў гаспадарчай дзейнасці на колькасць і якасць водных рэсурсаў;
- ◆ прыводзіць прыклады ўплыву гідралагічных умоў сваёй мясцовасці на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ праводзіць геаэкалагічную ацэнку стану водных рэсурсаў сваёй мясцовасці і аналізаваць мерапрыемствы па іх ахове;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні гідрасферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

Тэма 4. Геаэкалагічныя праблемы біясферы (10 гадзін)

Біясфера. Асаблівасці фарміравання і развіцця біясферы. Прасторавы-часавыя заканамернасці размеркавання жывых арганізмаў у біясферы. Прычыны разнастайнасці жывых арганізмаў на Зямлі.

Геаэкалагічныя асаблівасці біясферы. Роля біясферы ў геаграфічнай абалонцы і яе значэнне для жыцця людзей. Уплыў дзейнасці чалавека на біясферу. Сучасныя ландшафты Зямлі.

Глебавае покрыва Зямлі. Асноўныя фактары глебаўтварэння. Прасторавы-часавыя заканамернасці фарміравання глебавага покрыва. Роля глеб у фарміраванні прыроднай разнастайнасці Зямлі. Геаграфічныя заканамернасці распаўсюджвання асноўных тыпаў глеб. Гарызантальная і вертыкальная занальнасць глеб. Азональная глебы.

Уплыў прыродных фактараў і дзейнасці чалавека на зямельныя і глебавыя рэсурсы. Геаэкалагічныя асаблівасці глеб і іх узаемадзеянне з геасферамі. Зямельныя і глебавыя рэсурсы. Дэградацыя зямель і глеб. Неспрыяльныя геаэкалагічныя наступствы антрапагеннага выкарыстання зямельных і глебавых рэсурсаў.

Праблема апустыньвання. Маштабы праяўлення, асноўныя прыродныя перадумовы і антрапагенныя прычыны. Мерапрыемствы па прадухіленні апустыньвання і барацьбе з ім.

Праблема абязлесення. Маштабы праяўлення, асноўныя прыродныя перадумовы і антрапагенныя прычыны. Мерапрыемствы па прадухіленні абязлесення і барацьбе з ім.

Роля біёты ў біясферы і гаспадарчай дзейнасці чалавека. Роля раслін і жывёлы як элементаў біясферы і іх значэнне для гаспадарчай дзейнасці чалавека. Біёта — крыніца харчовых і тэхнічных рэсурсаў.

Біялагічная і прыродная разнастайнасць Зямлі і праблема яе захавання. Асабліва ахоўныя прыродныя тэрыторыі ў свеце, іх тыпы і значэнне. Перспектывы развіцця асноўных асабліва ахоўных прыродных тэрыторый па мацерыкам і краінам.

Практычныя работы

7*. Аналіз асноўных прыродных перадумоў і антрапагенных прычын апустыньвання.

8. Характарыстыка геаэкалагічнага стану прыроды сваёй мясцовасці і меры па яе ахове.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асабліваасці фарміравання і развіцця біясферы;
- ◆ прасторава-часавыя заканамернасці размеркавання жывых арганізмаў у біясферы;
- ◆ геаэкалагічныя асабліваасці біясферы;
- ◆ прасторава-часавыя заканамернасці фарміравання глебавага покрыва;
- ◆ ролю глеб у фарміраванні прыроднай разнастайнасці Зямлі;
- ◆ значэнне біясферы для чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ геаэкалагічныя наступствы антрапагеннага ўздзеяння на біясферу;
- ◆ асабліваасці працэсаў дэградацыі зямель, апустыньвання, абязлесення;
- ◆ асноўныя напрамкі рацыянальнага выкарыстання зямельных рэсурсаў;
- ◆ асабліваасці аховы натуральных ландшафтаў і прыроднай разнастайнасці Зямлі;
- ◆ асноўныя паняцці: *дэградацыя зямель, дэградацыя глеб, абязлесенне, апустыньванне, прыродная разнастайнасць*;

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне раслін і жывёлы для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы антрапагеннага ўздзеяння на стан прыроднага асяроддзя, асноўныя прыродныя перадумовы і антрапагенныя прычыны апустыньвання;
- ◆ характарызаваць асабліваасці праяўлення геаэкалагічных праблем біясферы на розным тэрытарыяльным узроўні, геаэкалагічнага стану прыроды сваёй мясцовасці і верагодных мерапрыемстваў па яе ахове;
- ◆ абгрунтаваць неабходнасць аховы прыроды і рацыянальнага выкарыстання яе рэсурсаў;
- ◆ вызначаць стан прыроднага асяроддзя сваёй мясцовасці;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні біясферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

Падагульняльнае паўтарэнне (4 гадзіны)

II. САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫЯ ГЛАБАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ

(54 гадзіны)

Тэма 5. Дэмаграфічныя праблемы (10 гадзін)

Прычыны і праблема нераўнамернасці размяшчэння насельніцтва, глабальныя і рэгіянальныя праяўленні і наступствы. Прыбярэжны характар сучаснага рассялення насельніцтва і наступствы. Перанасяленне як вынік нераўнамернасці размяшчэння насельніцтва.

Дэмаграфічны выбух і дэпапуляцыя ў свеце. Праблема росту і скарачэння колькасці насельніцтва свету. Адрозненні паміж развітымі краінамі і краінамі, якія развіваюцца, у дынаміцы колькасці насельніцтва. Дэмаграфічны выбух і праблема дэпапуляцыі ў свеце.

Праблема дэмаграфічнай нагрузкі. Нераўнамернасць росту колькасці насельніцтва свету ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца. Асаблівасці каэфіцыента дэмаграфічнай нагрузкі ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца. Сацыяльна-эканамічныя наступствы павелічэння дэмаграфічнай нагрузкі. Прагноз змянення дэмаграфічнай нагрузкі ў свеце.

Праблема сям'і ў XXI ст., дэмаграфічныя перадумовы і рэгіянальныя адрозненні. Геаграфія шлюбнасці і развадзімасці насельніцтва ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца. Сямейная палітыка.

Перадумовы старэння насельніцтва свету. Дынаміка ўзроставай структуры насельніцтва свету і рэгіёнаў. Размеркаванне асоб, старэйшых за працаздольны ўзрост у свеце і рэгіёнах. Сутнасць праблемы старэння насельніцтва. Дэмаграфічныя і сацыяльна-эканамічныя наступствы дэмаграфічнага старэння. Міжнароднае рэгуляванне праблемы старэння насельніцтва.

Праблема міжнароднай міграцыі. Глобальны характар і наступствы міжнароднай міграцыі. Унутрана перамешчаныя асобы (УПА) і праблема бежанства ў сучасным свеце. Віды міграцыйнай палітыкі ў свеце.

Шляхі вырашэння дэмаграфічнай праблемы. Дэмаграфічная палітыка і яе асаблівасці ў розных рэгіёнах і краінах. Замяшчальная міграцыя як форма дэмаграфічнай палітыкі.

Практычныя работы

9. Дэмаграфічная нагрузка ў сучасным свеце: падабенства і адрозненні развітых краін і краін, якія развіваюцца.

10. Дэмаграфічныя фактары і геаграфія шлюбнасці насельніцтва свету.

11. Аналіз дынамікі міжнароднай міграцыі ў рэгіёнах свету.

12*. Параўнальны аналіз дэмаграфічнай сітуацыі і дэмаграфічнай палітыкі ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца (на прыкладзе дзвюх краін на выбар).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асаблівасці нераўнамернасці размяшчэння насельніцтва і якасці жыцця;
- ◆ асаблівасці дынамікі колькасці насельніцтва свету, развітых краін і краін, якія развіваюцца;
- ◆ геаграфію дэпапуляцыі і краін з дэмаграфічным выбухам;
- ◆ геаграфічныя заканамернасці дэмаграфічнай нагрузкі, сацыяльна-эканамічныя наступствы яе павелічэння і прагнозу змянення;
- ◆ дэмаграфічныя перадумовы праблем сям'і ў XXI ст., геаграфію шлюбнасці і развадзімасці насельніцтва ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца, сутнасць сямейнай палітыкі;
- ◆ прынцыпы дэмаграфічнай палітыкі ў розных рэгіёнах і краінах;
- ◆ дынаміку ўзроставай структуры насельніцтва свету і рэгіёнаў;
- ◆ дынаміку старэння насельніцтва свету і рэгіёнаў;
- ◆ асаблівасці міжнароднай міграцыі ў рэгіёнах свету, прычыны праблемы бежанства і віды міграцыйнай палітыкі ў свеце;
- ◆ асноўныя паняцці: *дэмаграфічны выбух, дэпапуляцыя, дэмаграфічная нагрузка, дэмаграфічная палітыка, унутрана перамешчаныя асобы*;

у м е ц ь:

- ◆ вызначаць прычыны адрознення дынамікі колькасці насельніцтва развітых краін і краін, якія развіваюцца;

- ◆ характарызаваць узровень дэмаграфічнай нагрузкі;
- ◆ аналізаваць геаграфічныя асаблівасці і наступствы дэпапуляцыі;
- ◆ характарызаваць асаблівасці дэмаграфічнай палітыкі ў розных рэгіёнах і краінах;
- ◆ аналізаваць наступствы дэмаграфічнага старэння;
- ◆ вызначаць прычыны міжнароднай міграцыі і бежанства ў рэгіёнах свету;
- ◆ характарызаваць геапалітычныя, дэмаграфічныя, сацыяльна-эканамічныя наступствы міжнароднай міграцыі і віды міграцыйнай палітыкі ў свеце;
- ◆ знаходзіць падабенства і адрозненні ў дэмаграфічнай нагрузцы ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ выяўляць дэмаграфічныя фактары, геаграфію шлюбнасці і развадзімасці насельніцтва свету;
- ◆ праводзіць параўнальны аналіз дэмаграфічнай сітуацыі і дэмаграфічнай палітыкі ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ называць і паказваць на карце:
 - ◆ прыклады краін свету з высокімі тэмпамі росту колькасці насельніцтва (Бахрэйн, Нігер, Экватарыяльная Гвінея);
 - ◆ прыклады краін свету з высокімі тэмпамі адмоўнай дынамікі колькасці насельніцтва (Літва, Латвія, Балгарыя і Румынія);
 - ◆ прыклады краін свету з высокім узроўнем шлюбнасці насельніцтва (Фіджы, Егіпет, Узбекістан);
 - ◆ прыклады краін свету з высокім узроўнем развадзімасці насельніцтва (Расія, Малдова, Беларусь).

Т э м а 6. Праблема ўрбанізацыі

(8 гадзін)

Глабальныя і рэгіянальныя трэнды ўрбанізацыі. Асноўныя геаграфічныя і сацыяльна-эканамічныя фактары, якія вызначаюць працэс урбанізацыі. Прасторава-часавыя тэндэнцыі і заканомернасці сусветнага працэсу ўрбанізацыі і росту гарадскога насельніцтва свету ў XXI ст. Прагноз урбанізацыі ў свеце. Асноўныя праблемы ўрбанізацыі і гарадоў.

Урбанізацыя і глабальная праблема росту буйных гарадоў. Перадумовы росту буйных гарадоў. Прасторавыя стадыі росту буйных гарадоў. Дынаміка колькасці насельніцтва буйных гарадоў. Геаграфічнае размеркаванне буйных гарадоў свету. Праблемы росту буйных гарадоў у свеце.

Урбанізацыя і праблема якасці жыцця ў гарадах свету. Перадумовы праблемы якасці жыцця насельніцтва ў гарадах свету. Крытэрыі класіфікацыі гарадоў свету па якасці жыцця насельніцтва. Геаграфічныя адрозненні ў якасці жыцця насельніцтва гарадоў свету. Міжнародны вопыт рэгулявання праблемы якасці жыцця насельніцтва ў гарадах.

Урбанізацыя і змяненне клімату. Перадумовы праблемы ўрбанізацыі і змянення клімату. Уплыў урбанізацыі на змяненне клімату. Фактары, якія ўплываюць на ўзровень выкідаў у гарадах. Уплыў гаспадарчай дзейнасці гарадоў свету на змяненне клімату. Уплыў змяненняў клімату на гарады.

Гарады і прыродная рызыка. Класіфікацыя прыроднай рызыкі. Глабальная і рэгіянальная структура прыроднай рызыкі гарадоў. Занальная структура гарадоў свету з прыроднай рызыкай.

Міжнароднае рэгуляванне праблемы ўрбанізацыі і развіцця гарадоў. Рашэнне праблемы ўрбанізацыі росту гарадоў, роля Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Роля Аддзела народанасельніцтва Дэпартаменту па эканамічных і сацыяльных пытаннях Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Роля Аддзела па Мэтах устойлівага развіцця Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Роля Праграмы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па населеных пунктах (ААН-Хабітат).

Практычныя работы

13. Аналіз фактараў і рэгіянальных адрозненняў працэсу ўрбанізацыі ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца.

14. Параўнальны аналіз праблем урбанізацыі і змянення клімату ў гарадах развітых краін і краін, якія развіваюцца (на прыкладзе двух гарадоў на выбар).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ♦ асаблівасці дынамікі тэмпаў росту гарадскога насельніцтва свету ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;

- ◆ сацыяльна-эканамічныя праблемы гарадоў краін, якія развіваюцца і развітых краін;
- ◆ перспектывы развіцця ўрбанізацыі, асноўныя напрамкі і мерапрыемствы па паляпшэнні якасці навакольнага асяроддзя гарадоў;
- ◆ асноўныя паняцці: *прыродная рызыка*;

у м е ц ь:

- ◆ характарызаваць асноўныя геаграфічныя і сацыяльна-эканамічныя фактары, якія вызначаюць працэс урбанізацыі;
- ◆ вызначаць прасторава-часавыя тэндэнцыі і заканамернасці сусветнага працэсу ўрбанізацыі;
- ◆ аналізаваць асаблівасці дынамікі тэмпаў росту гарадскога насельніцтва свету ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца, фактары і рэгіянальныя адрозненні працэсу ўрбанізацыі ў развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ характарызаваць сацыяльна-эканамічныя праблемы гарадоў краін, якія развіваюцца, і развітых краін;
- ◆ вызначаць перспектывы развіцця ўрбанізацыі, асноўныя напрамкі і мерапрыемствы па паляпшэнні якасці навакольнага асяроддзя гарадоў;
- ◆ праводзіць параўнальны аналіз праблем урбанізацыі і змянення клімату ў гарадах развітых краін і краін, якія развіваюцца;
- ◆ называць і паказваць на карце:
 - ◆ тры краіны свету з найбольшай колькасцю гарадскога насельніцтва свету (Кітай, Індыя, Інданезія);
 - ◆ тры краіны свету з найбольшымі тэмпамі росту гарадскога насельніцтва (Руанда, Бутан, Лаос);
 - ◆ тры краіны свету з найбольшымі тэмпамі скарачэння гарадскога насельніцтва свету (Барбадас, Ліхтэнштэйн, Таджыкістан);
 - ◆ тры найбуйнейшыя агламерацыі свету (Токіа, Дэлі, Шанхай).

Т э м а 7. Харчовая праблема (7 гадзін)

Сельская гаспадарка — найважнейшы фактар вырашэння харчовай праблемы. Асноўныя фактары змяненняў у сельскай гаспадарцы свету і яе геаграфіі з канца ХХ ст. Новы погляд на

сельскую господарку свету і яе геаграфію ў XXI ст., глабальныя і рэгіянальныя асаблівасці.

Асноўныя сучасныя праблемы развіцця сельскай господаркі свету. Страты харчавання як адна з асноўных сучасных праблем развіцця сусветнай сельскай господаркі. Уплыў змяненняў клімату на геаграфію сельскай господаркі свету і харчовую бяспеку.

Прычыны голаду і харчовай праблемы ў свеце. Прыродныя, сацыяльна-эканамічныя і палітычныя прычыны голаду ў свеце. Геаграфія і структура харчавання насельніцтва. Рэгіянальныя аспекты голаду і харчовай праблемы. Міжнароднае вымярэнне голаду.

Харчовае забеспячэнне насельніцтва краін свету. Асноўныя сацыяльна-эканамічныя фактары забеспячэння харчаваннем. Краіны, якія развіваюцца, у глабальнай харчовай сістэме. Тыпы краін па ўзроўні забяспечанасці харчаваннем.

Шляхі вырашэння харчовай праблемы. «Зялёная рэвалюцыя» і яе наступствы. Харчовая бяспека. Вымярэнне харчовай бяспекі.

Будучыня харчовай праблемы і развіцця сельскай господаркі свету. Сусветныя выклікі ў забеспячэнні харчовай бяспекі і развіцця сельскай господаркі. Альтэрнатыўныя сцэнарыі магчымай будучыні харчовай праблемы і развіцця сельскай господаркі. Сцэнарыі «ранейшага курсу», «пераходу да ўстойлівага развіцця», «расслаення грамадства».

Практычная работа

15. Аналіз геаграфіі забяспечанасці краін свету асноўнымі відамі харчавання.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асноўныя фактары змяненняў у сельскай господарцы свету і яе геаграфіі з канца XX ст.;
- ◆ асноўныя праблемы страт харчавання ў сусветнай сельскай господарцы;
- ◆ асаблівасці ўплыву змяненняў клімату на геаграфію сельскай господаркі свету і харчовую бяспеку;

- ◆ прыродныя, сацыяльна-эканамічныя і палітычныя прычыны голаду ў свеце, геаграфію і структуру харчавання насельніцтва і магчымыя шляхі вырашэння глабальнай харчовай праблемы;
- ◆ асаблівасці рэгіянальных аспектаў голаду і харчовай праблемы;
- ◆ асноўныя сацыяльна-эканамічныя фактары забеспячэння харчаваннем, тыпы краін па ўзроўні забяспечанасці харчаваннем;
- ◆ магчымыя сцэнарыі будучыні харчовай праблемы;
- ◆ асноўныя паняцці: *голад, харчовая бяспека, «зялёная рэвалюцыя», устойлівае развіццё сельскай гаспадаркі*;

у м е ц ь:

- ◆ аналізаваць прычыны і асаблівасці праяўлення глабальнай харчовай праблемы, геаграфію забяспечанасці краін свету асноўнымі відамі харчавання;
- ◆ тлумачыць глабальнасць і рэгіянальныя асаблівасці голаду і харчовай праблемы;
- ◆ характарызаваць краіны свету, якія развіваюцца, у дачыненні да іх становішча ў глабальнай харчовай сістэме;
- ◆ вызначаць магчымыя шляхі вырашэння харчовай праблемы;
- ◆ абгрунтоўваць неабходнасць аптымізацыі вытворчасці і выкарыстання прадуктаў харчавання ў краінах і рэгіёнах свету;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады краін свету з праблемай голаду (Цэнтральнаафрыканская Рэспубліка (ЦАР), Мадагаскар, Карэйская Народна-Дэмакратычная Рэспубліка (КНДР)).

Тэма 8. Праблема вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў свету (7 гадзін)

Асаблівасці геаграфіі і развіцця горназдабыўной прамысловасці. Мінеральныя рэсурсы свету. Роля мінеральна-сыравінных рэсурсаў у прамысловасці. Геаграфія запасаў мінеральнай сыравіны ў свеце, групы краін забяспечанасці сыравінай. Радовішчы-гіганты. Геаграфічныя і сацыяльна-эканамічныя асаблівасці развіцця горназдабыўной прамысловасці.

Прыродна-рэсурсны патэнцыял (ПРП) тэрыторыі. Геаграфія запасаў і рэсурсазабяспечанасці свету асноўнымі відамі мінеральных рэсурсаў. Рэсурсны цыкл.

Рэсурсазабяспечанасць краін і рэгіёнаў свету па асноўных відах мінеральных рэсурсаў. Спажыванне мінеральна-сыравінных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца.

Геаграфія мінеральных рэсурсаў Сусветнага акіяна. Мінеральныя рэсурсы Сусветнага акіяна. Значэнне мінеральных рэсурсаў Сусветнага акіяна для развіцця сусветнай гаспадаркі. Структура мінеральных рэсурсаў Сусветнага акіяна. Геаграфія запасаў і здабычы мінеральных рэсурсаў Сусветнага акіяна.

Шляхі вырашэння праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў. Рацыянальнае выкарыстанне мінеральна-сыравіннага патэнцыялу планеты. Адказнае спажыванне і вытворчасць. Роля рэсурсазберагальных і малаадходных тэхналогій у вырашэнні праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў.

Практычныя работы

16. Вызначэнне рэсурсазабяспечанасці краін свету асноўнымі відамі мінеральных рэсурсаў.

17*. Аналіз магчымых перспектываў асваення і праблем выкарыстання мінеральна-сыравінных рэсурсаў Сусветнага акіяна.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ значэнне мінеральна-сыравінных рэсурсаў для гаспадарчай дзейнасці чалавека;
- ◆ геаграфію запасаў і рэсурсазабяспечанасці свету асноўнымі відамі мінеральных рэсурсаў;
- ◆ асаблівасці спажывання мінеральна-сыравінных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ значэнне мінеральных рэсурсаў Сусветнага акіяна для развіцця сусветнай гаспадаркі і асаблівасці геаграфіі запасаў і здабычы мінеральных рэсурсаў Сусветнага акіяна;
- ◆ магчымыя шляхі вырашэння праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў;
- ◆ асноўныя паняцці: *прыродна-рэсурсны патэнцыял тэрыторыі, рэсурсны цыкл, геаграфічнае рэсурсазнаўства;*

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне прыродна-рэсурснага патэнцыялу для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны, фактары адрознення ў рэсурсазабеспечанасці рэгіёнаў і краін свету асноўнымі відамі мінеральных рэсурсаў, магчымыя перспектывы асваення і праблемы выкарыстання мінеральна-сыравінных рэсурсаў Сусветнага акіяна;
- ◆ тлумачыць глабальнасць і адноснасць праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў;
- ◆ вызначаць магчымыя шляхі вырашэння праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў, рэсурсазабеспечанасць краін свету асноўнымі відамі мінеральных рэсурсаў;
- ◆ прыводзіць прыклады рацыянальнага выкарыстання мінеральна-сыравінных рэсурсаў у краінах і рэгіёнах свету;
- ◆ разлічваць паказчыкі рэсурсазабеспечанасці краін і рэгіёнаў свету мінеральнымі рэсурсамі;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады краін з лішкам рэсурсаў (Канада, Аўстралія, Расія), рэсурсазабеспечаных (Злучаныя Штаты Амерыкі (ЗША), Кітай, Бразілія), рэсурса-дэфіцытных (Японія, Рэспубліка Карэя, Італія) краін.

Т э м а 9. Энергетычная праблема (7 гадзін)

Энергетычныя крызісы ў сусветнай гаспадарцы і іх уплыў на змяненне геаграфіі галіны. Прычыны энергетычных крызісаў у свеце. Энергетычныя крызісы ў сусветнай гісторыі і іх сутнасць. Першы, другі і трэці энергетычныя крызісы, прычыны, сутнасць, геаграфія і наступствы.

Динаміка і прагноз спажывання энергетычных рэсурсаў. Прычыны глабальнай энергетычнай праблемы. Дынаміка і прагноз спажывання энергетычных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца.

Уплыў энергетыкі на навакольнае асяроддзе. Геаэкалагічныя праблемы выкарыстання традыцыйных і альтэрнатыўных крыніц энергіі.

Шляхі вырашэння энергетычнай праблемы. Кароткая гісторыя шляхоў вырашэння энергетычнай праблемы. Рацыянальнае

выкарыстанне энергетычных рэсурсаў свету і энергазберажэнне. Усеагульны доступ да сучасных крыніц энергіі.

Энергетычная бяспека. Перспектывы развіцця альтэрнатыўнай энергетыкі.

Практычныя работы

18. Аналіз забяспечанасці краін свету асноўнымі відамі энергетычных рэсурсаў.

19. Параўнальны аналіз праблем выкарыстання традыцыйных і альтэрнатыўных крыніц энергіі.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ прычыны, сутнасць, геаграфію і наступствы энергетычных крызісаў у свеце;
- ◆ значэнне энергетыкі для гаспадарчай дзейнасці чалавека;
- ◆ дынаміку і прагноз спажывання энергетычных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ асаблівасці ўплыву энергетыкі на навакольнае асяроддзе;
- ◆ прычыны ўзнікнення, асаблівасці праяўлення і магчымых шляхі вырашэння глабальнай энергетычнай праблемы;
- ◆ асноўныя паняцці: *энергетычны крызіс, энергетычная бяспека*;

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне энергетыкі для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць дынаміку спажывання энергетычных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ тлумачыць уплыў энергетыкі на навакольнае асяроддзе;
- ◆ аналізаваць прычыны і рэгіянальныя асаблівасці праяўлення глабальнай энергетычнай праблемы, забяспечанасць краін свету асноўнымі відамі энергетычных рэсурсаў;
- ◆ вызначаць магчымых шляхі вырашэння энергетычнай праблемы;
- ◆ абгрунтоўваць неабходнасць рацыянальнага выкарыстання традыцыйных і альтэрнатыўных крыніц энергіі ў краінах і рэгіёнах свету;

- ◆ разлічваць паказчыкі забяспечанасці рэгіёнаў і краін свету энергетычнымі рэсурсамі;
- ◆ праводзіць параўнальны аналіз праблем выкарыстання традыцыйных і альтэрнатыўных крыніц энергіі;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады краін са скарачэннем спажывання энергіі (Вялікабрытанія, Германія, Італія), з найбольшымі аб'ёмамі спажывання энергіі (Кітай, Злучаныя Штаты Амерыкі (ЗША), Індыя); прыклады электрастанцый, якія працуюць на аднаўляльных энергетычных крыніцах (ветраэлектрастанцыя Ганьсу, Кітай; Сонечны парк Тэнгэр, Кітай; хвалевае электрастанцыя Pelamis P-750, Партугалія; прыліўная электрастанцыя ў праліве Пентленд-Ферт, Шатландыя; геатэрмальная электрастанцыя Хэдлісхэйдзі, Ісландыя).

Тэма 10. Геапалітычныя праблемы

(8 гадзін)

Дынаміка палітычнай карты свету ў канцы XX — пачатку XXI ст. Колькасныя і якасныя змяненні на палітычнай карце свету ў XXI ст. Прычыны і наступствы геапалітычных праблем XXI ст. Праблема рэгіянальных канфліктаў. Шляхі вырашэння рэгіянальных канфліктаў.

Праблема міжнароднага тэрарызму. Прычыны і формы праяўлення міжнароднага тэрарызму. Дынаміка міжнароднага тэрарызму ў свеце. Міжнародныя меры пераадолення праблемы міжнароднага тэрарызму.

Праблема гандлю людзьмі. Формы праяўлення праблемы ў свеце, развітых краінах і краінах, якія развіваюцца. Дзейнасць міжнародных арганізацый па супрацьдзеянні гандлю людзьмі. Міжнародны вопыт пераадолення глабальнай праблемы гандлю людзьмі.

Сутнасць праблемы захавання міру і бяспекі. Праблема раззбраення. Праблема прадухілення ядзернай вайны і скарачэння ўзбраення. Міжнародны кантроль над ядзернай зброяй. Забарона хімічнай зброі.

Роля Беларусі ў вырашэнні геапалітычных праблем. Асаблівасці геапалітычнага становішча Рэспублікі Беларусь. Роля Беларусі ва ўрэгуляванні глабальных канфліктаў.

Роля міжнароднага супрацоўніцтва і Арганізацыі Аб'яднаных Нацый у вырашэнні глабальных геапалітычных праблем. Мэты развіцця тысячагоддзя (МРТ), прагрэс у вырашэнні праблем і новыя прыярытэты.

Практычныя работы

20. Аналіз асноўных прычын сучасных рэгіянальных геапалітычных канфліктаў.

21. Параўнальны аналіз праблемы гандлю людзьмі (на прыкладзе дзвюх краін на выбар).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асноўныя геапалітычныя праблемы ХХІ ст., іх прычыны і наступствы;
- ◆ магчымыя шляхі вырашэння рэгіянальных канфліктаў;
- ◆ прычыны, формы праяўлення і дынаміку міжнароднага тэрарызму;
- ◆ прычыны і формы праяўлення праблемы гандлю людзьмі ў свеце, развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ асноўныя асаблівасці праблемы захавання міру і бяспекі, раззбраення і прадухілення ядзернай вайны;
- ◆ ролю Беларусі ў вырашэнні геапалітычных праблем і ўрэгуляванні глабальных канфліктаў;
- ◆ магчымыя шляхі вырашэння глабальных геапалітычных праблем, ролю міжнароднага супрацоўніцтва і Арганізацыі Аб'яднаных Нацый;
- ◆ асноўныя паняцці: *рэгіянальны канфлікт, новыя незалежныя дзяржавы*;

у м е ц ь:

- ◆ характарызаваць асноўныя геапалітычныя праблемы ХХІ ст., палітыка-геаграфічнае становішча краін свету;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы рэгіянальных канфліктаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ вызначаць прычыны і формы міжнароднага тэрарызму;

- ◆ вызначаць прычыны і формы праяўлення праблемы гандлю людзьмі ў свеце, развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ абгрунтоўваць неабходнасць захавання міру і бяспекі, раззбраення і прадухілення ядзернай вайны;
- ◆ прыводзіць прыклады ўдзелу Арганізацыі Аб'яднаных Нацый у вырашэнні глабальных геапалітычных праблем;
- ◆ праводзіць параўнальны аналіз праблемы гандлю людзьмі;
- ◆ называць і паказваць на карце:
 - ◆ прыклады найноўшых незалежных дзяржаў на палітычнай карце свету, прызнаных Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый (Усходні Тымор, Паўднёвы Судан, Эрытрэя);
 - ◆ прыклады рэгіянальных канфліктаў (араба-ізраільскі, інда-пакістанскі, карэйскі, тайваньскі).

Тэма 11. Рацыянальнае прыродакарыстанне і ўстойлівае развіццё чалавецтва (7 гадзін)

Геаграфічная абалонка. Заканамернасці фарміравання геаграфічнай абалонкі. Асноўныя заканамернасці геаграфічнай занальнасці Зямлі. Прасторавы-часавыя асаблівасці сучаснага функцыянавання і змяненні геаграфічнай абалонкі.

Рацыянальнае прыродакарыстанне. Гісторыя ўзаемадзеяння чалавека і прыроды. Прыродакарыстанне і яго асноўныя тыпы. Геаэкалагічныя прынцыпы, правілы, законы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя. Прыродныя рэсурсы як аснова жыццядзейнасці чалавека і грамадства.

Геаэкалагічны стан навакольнага асяроддзя. Крытэрыі, паказчыкі і параметры геаэкалагічнага стану навакольнага асяроддзя. Сцэнарыі будучыні стану навакольнага асяроддзя. Глабальныя мадэлі развіцця свету.

Магчымыя шляхі вырашэння глабальных праблем. Узаема сувязь глабальных праблем. Асаблівасці ўспрымання чалавекам праблем навакольнага асяроддзя. Гуманітарна-экалагічны падыход і яго значэнне ў вырашэнні глабальных праблем.

Устойлівае развіццё чалавецтва. Паняцце і асноўныя прынцыпы ўстойлівага развіцця чалавецтва. Мэты ў галіне ўстойлівага развіцця чалавецтва на перыяд да 2030 года. Геаграфічныя аспекты Мэт ўстойлівага развіцця чалавецтва. Нацыянальная стратэгія

ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2030 года.

Практычныя работы

22. Распрацоўка сцэнарыя вырашэння адной з глабальных праблем чалавецтва.

23*. Параўнальны аналіз геаграфічных аспектаў стратэгіі ўстойлівага развіцця чалавецтва і Рэспублікі Беларусь.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ прасторава-часавыя асаблівасці сучаснага функцыянавання і змянення геаграфічнай абалонкі;
- ◆ асноўныя перыяды гісторыі ўзаемадзеяння чалавека і прыроды;
- ◆ геаэкалагічныя прынцыпы, правілы, законы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя;
- ◆ крытэрыі, паказчыкі і параметры геаэкалагічнага стану навакольнага асяроддзя;
- ◆ магчымыя сцэнарыі будучыні стану навакольнага асяроддзя;
- ◆ ролю чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці ў змяненні прыродных працэсаў;
- ◆ магчымыя наступствы і шляхі вырашэння асноўных глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ галоўныя палажэнні стратэгіі ўстойлівага развіцця чалавецтва і Рэспублікі Беларусь;
- ◆ асноўныя паняцці: *прыродакарыстанне, ахова навакольнага асяроддзя, стратэгія ўстойлівага развіцця;*

у м е ц ь:

- ◆ характарызаваць асноўныя перыяды гісторыі ўзаемадзеяння чалавека і прыроды;
- ◆ аналізаваць геаэкалагічныя прынцыпы, правілы, законы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя;
- ◆ абгрунтаваць выкарыстанне прыродных рэсурсаў у залежнасці ад велічыні іх запасаў, гаспадарчай значнасці, патрэбнасці і мэтазгоднасці асваення;

- ◆ вызначаць крытэрыі, паказчыкі і параметры геаэкалагічнага стану навакольнага асяроддзя;
- ◆ характарызаваць асаблівасці ўзаемасувязі і праяўлення глабальных праблем чалавецтва на розным тэрытарыяльным узроўні;
- ◆ вызначаць магчымыя шляхі, сцэнарыі і варыянты вырашэння глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ праводзіць параўнальны аналіз геаграфічных аспектаў стратэгіі ўстойлівага развіцця чалавецтва і Рэспублікі Беларусь.
- ◆ распрацоўваць сцэнарыі вырашэння адной з глабальных праблем чалавецтва.

Падагульняльнае паўтарэнне (5 гадзін)

Заклучэнне (2 гадзіны)

Геаграфія ў сучасным свеце і яе галоўныя функцыі. Формы геаграфічнай дзейнасці і галіна прымянення геаграфічных ведаў.

Перспектывы развіцця геаграфіі. Міжнароднае супрацоўніцтва ў галіне геаграфіі і вырашэнне глабальных праблем чалавецтва.

Рэзерв часу (2 гадзіны)